

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ:	RDG59M0007
ชื่อโครงการ:	โครงการแนวทางการลดผลกระทบจากกระรอกทำลายผลผลิตทางการเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตำบลบางขันแตก อำเภอมือง จังหวัด สมุทรสงคราม
ชื่อนักวิจัย:	นางทัศน น้อยสกุล และคณะ
email address:	ไม่มี
ระยะเวลาโครงการ:	1 กุมภาพันธ์ 2559 – 31 มีนาคม 2563

โครงการแนวทางการลดผลกระทบจากกระรอกทำลายผลผลิตทางการเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตำบลบางขันแตก อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม (1 กุมภาพันธ์ 2559 – 31 มีนาคม 2563) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนในชุมชนตลอดจนการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมตำบลบางขันแตกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศึกษาสถานการณ์ปัญหา วงจรชีวิตกระรอก รวมถึงปัจจัย เงื่อนไข และผลกระทบที่เกิดจากกระรอกทำลายผลผลิตทางการเกษตร เพื่อกำหนดแนวทางการลดผลกระทบจากกระรอกทำลายผลผลิตทางการเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตำบลบางขันแตก โดยมุ่งเน้นกระบวนการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่เวทีชี้แจงทำความเข้าใจและประชาสัมพันธ์วัตถุประสงค์ของโครงการ การประชุมทีมวิจัย การอบรมเทคนิคการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม การเก็บรวบรวมข้อมูลความเป็นมาและวิถีชีวิตของชุมชนที่เชื่อมโยงกับผลกระทบตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ข้อมูลวงจรชีวิตของกระรอก สถานการณ์ปัญหาและผลกระทบทางการเกษตรที่เกิดจากกระรอก การสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อการทำลายผลผลิตทางการเกษตรจากกระรอก เพื่อกำหนดแนวทางการลดผลกระทบจากกระรอกทำลายผลผลิตทางการเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตำบลบางขันแตก การคืนข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อตรวจสอบสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบจากกระรอก และสรุปบทเรียนการดำเนินงานทุกครั้ง เพื่อนำแนวทางไปทดลองปฏิบัติการร่วมกับคนในชุมชนตำบลบางขันแตก

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของคนในชุมชนบางขันแตก พบว่า ในอดีตการตั้งถิ่นฐานของคนในพื้นที่มักอยู่ริมแม่น้ำและมีสวนอยู่ข้างหลังบ้าน เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมปลูกมะพร้าวเป็นหลัก เมื่อถนนสมุทรสงคราม-ปากท่อตัดผ่านพื้นที่ในช่วงปี 2525 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามมา คนในชุมชนหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแทนการทำสวน ทำให้เหลือเกษตรกรที่ทำสวนมะพร้าวในวัยกลางคนและวัยสูงอายุ จึงต้องหันมาปลูกมะพร้าวเพื่อเก็บผลผลิต ซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน พ่อแม่จึงสนับสนุนให้ลูกหลานเรียนหนังสือแล้วหันไปประกอบอาชีพอื่นที่มั่นคงและมีรายได้ที่แน่นอนกว่า เช่น รับราชการ เป็นต้น รวมทั้งในช่วงปี 2541 จังหวัดสมุทรสงครามได้รับการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งการมาเที่ยวแบบวันเดียวและการพักค้างในรีสอร์ทและโฮมสเตย์ ทำให้เกิดรีสอร์ตเพิ่มขึ้น พื้นที่สวนจึงลดลงไปด้วย ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป และเริ่มมีศัตรูพืชเข้ามาทำลายผลมะพร้าว ซึ่งกระรอกทำลายและสร้างความเสียหายให้กับเกษตรกรเป็นอย่างมาก โดยผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลผลกระทบจากการทำลายผลผลิตทางการเกษตรของกระรอก คิดเป็นมูลค่าความเสียหายจากมะพร้าว มีรายได้ลดลง 17,250 บาท / ไร่ / ปี ส้มโอ 10,000 บาท / ไร่ / ปี และลิ้นจี่ที่มีรายได้ลดลงกว่าเดิม 10,000 บาท / ไร่ / ปี มีมูลค่าความเสียหายรวมพืชทั้ง 3 ชนิดเท่ากับ 100,300,000 บาท / ปี

กระรอกเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 1 ปี กระรอกจะท้องประมาณ 4 ครั้ง คลอดลูกครั้งละ 1 - 2 ตัว กระรอกตัวเมีย 1 ตัวจะขยายพันธุ์ได้ปีละ 4 - 8 ตัว ในอดีตกระรอกมีศัตรูทางธรรมชาติ ได้แก่ อีกา งูเขียว นก กระปูด นกเค้าแมว แต่ในปัจจุบันพบว่าศัตรูเหล่านี้ได้สูญหายหรืออพยพไปยังพื้นที่อื่น เนื่องจากเกษตรกรรม การใช้สารเคมีในการเกษตรมากขึ้น รวมทั้งการใช้ประโยชน์ของที่ดินไปทำรีสอร์ทแทน จึงทำให้สัตว์เหล่านี้ลดน้อยลงไปด้วย เมื่อกระรอกอายุครบ 45 วัน จะโตเต็มวัยและสามารถดูแลตนเองได้ และหลังจากนั้นอีก 2 เดือน กระรอกสามารถที่จะผสมพันธุ์และมีลูกได้อีก เมื่อกระรอกผสมพันธุ์ใหม่ต้องมีการสร้างรังใหม่เพื่อรับรองที่อยู่ของลูกซึ่งไม่สามารถใช้รังเดิมได้อีก อีกทั้งวิธีการจัดการที่ผ่านมายังไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร ทำให้มีจำนวนกระรอกเพิ่มขึ้น ส่งผลเกษตรกรได้รับผลกระทบมากขึ้นตามไปด้วย รวมทั้งจากลักษณะของพินหน้ำที่ยื่นออกมาทำให้กระรอกกินอาหารไม่สะดวกจึงต้องแหะเพื่อทำให้พินกินอาหารได้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่กระรอกเข้าทะลุกะมะพร้าวจนได้รับความเสียหายร่วมด้วย

ผลจากการศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่เกิดจากกระรอกทำลายผลผลิตทางการเกษตร คือ การจัดการสวนผลไม้ เนื่องจากคนดูแลสวนผลไม้ลดลง และมีพื้นที่สวนลดลง ทำให้กระรอกต้องหาอาหารกินและทำลายผลผลิตเพิ่มขึ้น ซึ่งการจัดการที่ผ่านมานั้นใช้วิธีการฆ่าหรือทำลายด้วยการยิง ใช้อายาย ฯลฯ หรือการทำลายรังของกระรอก รวมทั้งภาครัฐให้งบประมาณสนับสนุนการฆ่ากระรอกทางละ 15 บาท แต่ปัญหายังไม่ลดลง ทีมวิจัยจึงนำข้อมูลที่ได้มากำหนดแนวทางการลดผลกระทบจากกระรอกทำลายผลผลิตทางการเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตำบลบางขันแตก จนทราบแนวทางการลดผลกระทบจากกระรอกทำลายผลผลิตทางการเกษตรของตำบลบางขันแตก มี 2 วิธี คือ 1. การดำเนินงานระยะสั้น คือ การทำหมันกระรอก การใช้สารเคมีในการควบคุมปริมาณกระรอก การเก็บลูกกระรอกไปขายให้กับร้านขายสัตว์เลี้ยง และการทำการดักกระรอก และ 2. การดำเนินงานระยะยาว คือ การปรับเปลี่ยนการผลิตการจัดการสวน การสร้างกลุ่มร่วมกันจัดการเป็นเครือข่ายเพื่อดูแลสวนผลไม้ที่ไม่เอื้อต่อการอยู่อาศัยของกระรอก การปรับปรุงพื้นที่การเพาะปลูกและชนิดพืช เน้นการปลูกพืชที่ดูแลง่ายและไม่ใช่อาหารของกระรอก และการสร้างสำนึกของเด็กและเยาวชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของการทำอาชีพเกษตร/การทำสวน สร้างแรงบันดาลใจให้ลูกหลานกลับมาทำสวนมะพร้าว

เมื่อนำแนวทางทั้งในระยะสั้นและระยะยาวไปสู่การทดลองปฏิบัติการ 3 วิธี คือ 1. การใช้สารเคมีในการควบคุมปริมาณกระรอก ได้ผลเร็วแต่ส่งผลต่อเรื่องการใช้สารเคมีกับระบบนิเวศ 2. การปรับเปลี่ยนการผลิตและการจัดการสวนให้มีสภาพโล่งเตียน ควบคู่กับการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปลูกพืชให้มีความหลากหลาย ชาวสวนสามารถไล่และจัดการกระรอกได้ ผลผลิตไม่ได้รับผลกระทบมากนัก รวมทั้งมีรายได้เสริมจากการปลูกผลไม้และผักสวนครัว แต่มีข้อจำกัด คือ ชาวสวนต้องมีเวลาและให้เวลากับการดูแลสวนอย่างใกล้ชิด และ 3. การสร้างสำนึกของเด็กและเยาวชน โดยการชวนเด็กและเยาวชนในช่วงอายุ 10 - 24 ปี ให้มาเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่น โดยเฉพาะคุณค่าของการทำสวนมะพร้าวและการใช้ประโยชน์จากต้นมะพร้าวอย่างมีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการ Active Learning ทำให้เด็กและเยาวชนมีสำนึกรักชุมชน โดยเฉพาะการรู้สึกรักและหวงแหนอาชีพชาวสวนซึ่งเป็นอาชีพที่สืบทอดกันมาของคนในชุมชน อยากรู้ที่จะศึกษาและต่อยอดอาชีพนี้ต่อไป ได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีทักษะชีวิต พร้อมกับตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาผลกระทบที่เกิดจากกระรอก ซึ่งจะเป็นปัญหาสำคัญในการทำสวนของพวกเขาในอนาคต ตลอดจนการเรียนรู้การทำงานวิจัยร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน เป็นการสานรุ่นต่อรุ่นของเกษตรกรในตำบลบางขันแตกร่วมด้วย

คำหลัก : การลดผลกระทบ, การมีส่วนร่วม